

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВОТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ ЛЮБКА ДЕРЕША «ГОЛОВА ЯКОВА»)

Яскравим представником української постмодерної літератури є Любка Дереш (Любомир Мирославович Дереш). Незважаючи на свій вік (а йому в цьому році буде тридцять років), він устиг написати дев'ять книг: «Культ» (2002), «Поклоніння ящірці» (2002), «Архе» (2005), «Намір!» (2006), «Трохи п'ятьми» (2007), «Трициліндровий двигун любові» (2008) (у співавторстві з Ю. Андруховичем, С. Жаланом), «Голова Якова» (2011), «Остання любов Асури Махараджа» (2013), «Миротворець» (2013).

Актуальність статті полягає у тому, що манера письма українських письменників-постмодерністів досить неоднозначна, відзначається строкатістю стильових засобів, алогічністю у формулюванні думки, використанням немовних засобів (нот, формул, діаграм, графіків тощо); а тому потребує дослідження зі стилістичного та семантичного боків.

Мета дослідження полягає в семантико-стилістичному аналізі твору «Голова Якова» як яскравого зразка постмодерної літератури. Завдання полягають у тому, щоб 1) охарактеризувати семантичні та стилістичні засоби мови роману «Голова Якова»; 2) визначити специфіку мовотворчості Любка Дереша.

Якщо покликатися на критичні статті у періодичних виданнях, то постійним рецензентом, а можливо і критиком, Любка Дереша, є Юрко Іздрик, редактор часопису «Четвер», який став молодому початківцю «хресним батьком» у сучасній українській літературі. У передмові до книги «Голова Якова» Ю. Іздрик зазначає: «Про нову книгу Любка Дереша «Голова Якова» цікавіше говорити не в контексті еволюції Дерешового письма, а в контексті еволюції самого Дереша» [1, с. 5].

На індивідуальний стиль Любка Дереша великий вплив мають такі позамовні чинники: по-перше, його відносно молодий вік, по-друге, власні уподобання; по-третє, вплив різних релігій та культур, які він пізнає, подорожуючи світом. 20.11.2013 р. на презентації своїх двох останніх романів автор стверджував, що тепер його книги без лайливих слів та непристойностей, оскільки він відчув, що старий стиль письма вже вичерпав себе, а новий тільки відкриває для себе [2]. На жаль, аналіз роману «Голова Якова» не підтвердив означену тезу: відсоток лайливих слів у творі значний, хоча він використовується лише для передачі індивідуального мовлення літературних персонажів (Матвія, наприклад).

Образність мовлення є невід'ємною ознакою будь-якого роману Любка Дереша. Образність у митця виявляється у передачі загального поняття через

словесний образ, що є емоційним сприйняттям дійсності. Ірина Кочан стверджує: «.. заголовок – це своєрідна вивіска, і чим вона яскравіша, тим більше гарантій що матеріал буде прочитано. Безумовно, яскравий, виразний заголовок привертає увагу читачів» [3, с. 59]. «Назва книги – «Голова Якова» – постала тому, що сучасний світ і є головою Якова, яка наповнена життєвою мішаниною» – пояснює Любка Дереш [4]. Отже, починаючи з перших і закінчуючи останніми рядками твір перенасичений філософськими теоріями. Питання, які цікавлять Любка Дереша, не тільки суто українського масштабу, а швидше глобального – апокаліпсис ... – це утопія чи все-таки світ рухається в цьому напрямку?! Автор це питання залишає відкритим для читачів...

У романі Любка Дереш використовує марковані слова вузького стилістичного призначення: медичні терміни (*ерегований стан; судини стискалися, сльозові – пересихали, а наднирковіці – порскати адреналіном; збільшення кількості лейкоцитів у крові й невідомо до чого вело загальний гомеостаз організму*), професійні (*методолог, топ-менеджер; провести тотальний ребрендинг і репозиціонування; психодизайн, психомакіяж, психодекор, психозачіска, психошвелюра, психоманікюр*), жаргонні (*Матвій клав на недосяжні бажання; Це велике темне табло; для лохів диджеїв, жлобина; що ти мені втираєси*), діалекті (*філіжанка, цьоця*), неологізми (*екскорт-сервіси, стрес-менеджмент*), емоційні слова (*о-бля-городжувало; В-ви щось х-хотіли?..*), варваризми (*«ленд крузер», drang nach Westen, білборди, бутики, шоп-стори, нью-ейдж, закури в свій «кемел», айфон, організер, psy-студія, psychodesign, vip-заняття, hsy-фітнес-йога, public drama*); екзотизми (*випари знедармлених ракшасів, ом шанті шанті, дарма, рата*), тощо.

Важливе місце у романі письменника серед лексичних засобів стилістики належить синонімам (*лікар – ескулап*). Найчастіше синонімічний ряд молодого постмодерніста об'єднує близькі або тотожні за значенням слова, що різняться смисловими та емоційно-експресивними відтінками (*світські левиці – папеси гламурного ордену целюіток – жриці*). Це дає можливість Любку Дерешу вибрати найбільш доречне і точне слово, що має велике значення для кращого розуміння контекстуального тексту.

Серед синонімів, які використовує письменник велику групу становлять контекстуальні. Це слова, що набувають синонімічності тільки в певному контексті (*думати про Куйв як про Аїд, уражений випарами амнезії* [1, с. 12]; *легко побачити Куйв як царство смутку. Імлистий Аїд, що розкинувся на берегах Ахеронту* [1, с. 19]).

Особливе місце в лексичній стилістиці письменника належить антонімам (*на правий клав – і на лівий теж*).

Евфемізми Любка Дереш використовує для пом'якшення враження від сказаного (*його час серед живих уже сплив – має померти, забрали ямадути – померти*). Як бачимо, герої роману, не бажаючи прямо говорити про різні неприємності, користуються евфемізмами.

Деяко специфічною є сполучуваність слів у романі «Голова Якова» постмодерніста Дереша. Тут слова можуть набувати найрізноманітніших смислових та емоційно-експресивних відтінків завдяки здатності сполучувати

несумісні поняття (*розтлінна люмінесценція, некрофільський характер*). Несумісні поняття у нього набувають особливого смислу і стилістичного забарвлення. Таке вживання слів називається okazіональним, тобто таким, що не відповідає загальноприйнятому вживанню, має індивідуальний характер, зумовлений специфічним контекстом.

Отже, у романі протилежні за змістом поняття, поєднуючись, дають нове експресивно-забарвлене уявлення про предмети, явища, дії. Така увага Любка Дереша до сполучуваності слів забезпечує стилістично правильну побудову висловлювань.

Одним із засобів створення стилістичного забарвлення у романі є фразеологізми – члени речення. Вони надають реченню емоційно-експресивного забарвлення (*На тім робота в чорному тілі завершилася* [1, с. 18]).

Складені присудки у Любка Дереша набувають варіативності та семантичної різноманітності завдяки зв'язкам **бути, стати, робитися, здаватися** та допоміжним дієслово: одні з них стилістично нейтральні, інші набувають розмовного колориту (*Вилиці високі. Очі імлісті* [1, с. 11]).

Односкладні речення теж впливають на стилістичне оформлення текстів. Так, означено-кількісні речення використовуються в діалогах для передачі страху і втаємничення інформації (*І не пиши. Ні і-мейлом. Ні телефоном. Категорично*).

У «Голові Якова» автор використав відокремлені та однорідні члени речення, окрім того збагатив їх парцельованими конструкціями, для вираження емоційно-експресивного забарвлення тексту, поєднання логічно несумісних понять, створення контрастних картин, метафоричних порівнянь тощо. Окрім цього, поєднання однорідних та відокремлених членів речення служить засобом лаконічної портретної характеристики художнього образу (*Коли ця версія видавалася йому непереконливою, Яків говорив собі, що зійшов сюди за своєю Евридікою, своєю Ситою, як Орфей, Як Рама. Ом, ом, ом* [1, с. 21]; *Чорний циліндр, золотий мундштук і безнікотинові сигарети – по-панськи* [1, с. 22]; *Під дахом леговища, ховаючись від дощу, стояли двоє чоловіків. Один високий і широкий, схожий на прямокутник. Нагадував прямокутник і другий, – але нижчий і вузчий* [1, с. 36];).

Серед слів, що не мають граматичного зв'язку з членами речення, звертання у романі виділяється особливою стилістичною виразністю (*Офіціантко! Машо! Машенько*). У монологічному мовленні літературних героїв поширені риторичні звертання, тобто не розраховані на відповідь. Це своєрідний стилістичний прийом для створення емоційно напруженого мовлення, активізації читача.

Певним стилістичним відтінком характеризуються у романі «Голова Якова» вставні конструкції. Вони надають мовленню літературних героїв різних смислових та експресивних відтінків (*Украї рідко, притлумлюючи напади сорому, він робив (не повернеться язик сказати «творив») музику для реклами* [1, с. 18]; *І – в першу чергу! – звільнити понурого бороданя з веслом реклами* [1, с. 21])

Для передачі динамічності мовлення літературних героїв письменник використовує безсполучникові складні речення (*Тибетці вважають: ти не народжуєшся і не вмираєш* [1, с. 18]). Стилістичне використання складних речень залежить від тих частин, що їх утворюють, смислових зв'язків між ними, засобів граматичного зв'язку (сполучників, сполучних слів, інтонації) між її частинами.

Як стилістичним засобом Любка Дереш послуговується обірваними реченнями та повторами (*Такий молодий, ладний ... **Боже, Боже** ...* [1, с. 38]), що передають схвильованість, печаль, задумливість, тобто несуть емоційно-експресивний відтінок.

Діалоги характеризуються стислістю, тому найчастіше використовуються неповні ситуативні речення: – *Зрозуміло, – сказала вона. – Ще подумавши, додала: – А у мене тут практика. – Тут? – Ага* [1, с. 39].

Любка Дереш у романі активно використовує світ звуків. На початку роману автор передає слова і ноти молитов правовірних, яка весь час набуває динамічного зростання, посилення гучності й врешті перетворюється на апокаліптичний гімн симфонію до відкриття Євро-2012.

Насамкінець, щодо роману письменник в інтерв'ю сказав: «Книга «Голова Якова» – лаконічна. Її можна прочитати навіть за півдня. Але вона писалась свідомо так, щоб її хотілось перечитати кілька разів, черпаючи нові ідеї та роблячи нові висновки. Для мене «Голова Якова» – це книга, яка вміщує у собі з десяток книг» [4].

Отже, роман «Голова Якова», який критика зустріла неоднозначно і який письменник писав протягом п'яти років) «подорослішав» разом з автором, окрім підліткових проблем (наркоманія, ранній секс, конфлікти з батьками), Любка Дереш звернув увагу на глобальні питання (екологічна катастрофа, міжнародні політичні ігри, міжрелігійні дискусії), із зростанням семантичних потреб текстів зростають і вимоги до їх оформлення, відповідно і змінюється стиль письма. Тепер він частіше послуговується нормативною літературною українською мовою, кількість позалітературних мовних порушень значно зменшилась у порівнянні з попередніми книгами (хоча варваризми (англіцизми) часто зустрічаються у мовленні літературних персонажів; вистачає в романі й лайливих слів, які передають характер літературного персонажа), та письменник активно працює над стилістичними засобами.

На нашу думку, такий спрощений синтаксис, використання ненормативної лексики робить роман Любка Дереша, з одного боку, простим для сприйняття, з іншого, неологізми, варваризми, екзотизми, термінологія, професіоналізми, діалектизми – утруднюють сприймання інформації пересічним українцем. Можливо, дискусія в мас-медіа на тему: чому українську постмодерну літературу читає незначна частина молоді? – пов'язана з тим, що, в першу чергу, така література призначена для вузького елітарного кола читачів?!

ЛІТЕРАТУРА

1. Дереш Л. Голова Якова / Любка Дереш ; передм Ю. Іздрика. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 240 с.

2. Поліщу Г. «Тепер постараюсь писати без лайки і грубих схем», – Любка Дереш презентує книги на Черкащині / Gazeta UA // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.ua/ru/articles/culture/_teper-postarayus-pisat-bez-mata-i-grubyh-shem-lyubko-deresh-predstavil-novye-kni/527136#photo-1

3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : Навч. посіб. / Ірина Кочан. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 423 с.

4. Корчук І. Любка Дереш: «Письменник – це прикордонник, який записує думки, що проходять крізь нього» / Високий замок // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.wz.lviv.ua/articles/106792>

Е. М. Маркова

Університет Св. Кирила і Мефодія

(г. Трнава, Словаччина),

*Московский государственный областной
университет (Москва, Россия)*

КОНФИГУРАЦИЯ КАК КОГНИТИВНОЕ ОСНОВАНИЕ ПРЯМОЙ И МЕТАФОРИЧЕСКОЙ НОМИНАЦИИ

Важнейшими представлениями древнего человека, объективированными в языке, были представления о форме и конфигурации предметов. Одним из основных пространственных атрибутов был признак кривизны, изогнутости объектов. Конфигурация предмета, будучи его ярким отличительным признаком, нередко актуализировалась в их наименованиях. Основанный на противопоставлении «прямой» – «кривой», признак кривизны послужил мотивировкой слов различных тематических групп, в особенности названий пространственных объектов, частей тела человека, различных артефактов. Широкое распространение в качестве мотивемы получил рассматриваемый признак и в его переносном употреблении, в фактах вторичной номинации.

Дихотомия «прямой» – «кривой» принадлежит к древним архетипическим дихотомиям, получившим вербализацию во многих наименованиях. При этом кривизна, изгиб всегда воспринимались как нечто, отклоняющееся от прямой линии, что получило дальнейшую метафорическую разработку в языке в виде аксиологической оппозиции «прямой» (=правильный, честный, открытый) – «кривой» (=неправильный, нечестный, лживый). Обратимся к конкретным лексико-семантическим группам двух славянских языков – русского и чешского (для подтверждения типологического характера демонстрируемой семантической модели), где рассматриваемый признак является одним из самых актуальных, с целью выявления номинаций, в которых этот признак актуализировался, и их дальнейшей смысловой эволюции.

Человек давно обратил внимание на то, что некоторые части тела имеют изогнутый характер, а также способны гнуться, сгибаться. В частности, название губы человека является глагольным производным со значением «гнуть, складывать», представленном в *gubati «сгибаться» (ЭССЯ), *guba